

Folkhälsomyndigheten

Uppföljning av funktionshinderspolitiken

Beskrivning av nuläge samt möjliga utvecklingsområden

Denna titel kan laddas ner från: www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/

Citera gärna Folkhälsomyndighetens texter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovsmannens tillstånd att använda dem.

© Folkhälsomyndigheten, 2023.

Artikelnummer: 22156

Om publikationen

Strategin för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2021–2031 beslutades av regeringen i september 2021. Den innebär att funktionshinderspolitiken ska genomföras och följas upp av 28 strategiska myndigheter och Folkbildningsrådet. Folkhälsomyndigheten är en av dessa myndigheter med särskilt ansvar att genomföra och följa upp den nya funktionshinderspolitiska strategin.

Den här rapporten innehåller en nulägesbeskrivning av Folkhälsomyndighetens utgångsläge för arbetet med funktionshinderspolitiken. Syftet med rapporten är att beskriva det arbete som har genomförts sedan den tidigare funktionshinderspolitiska strategin för 2012–2016 samt att identifiera pågående arbete och möjliga utvecklingsområden för vår myndighet inom ramen för den nya strategiperioden.

Folkhälsopolitikens övergripande mål är god och jämlik hälsa, med målet att skapa samhälleliga förutsättningar för detta i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Målet ligger nära det funktionshinderspolitiska målet att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionshinder i ett samhälle med mångfald som grund.

Folkhälsomyndigheten har under många år arbetat med att integrera funktionshindersperspektivet i verksamheten. Inom ramen för nulägesbeskrivningen beaktas även ett barnrätts- och jämställdhetsperspektiv enligt regeringens direktiv.

Ansvarig utredare för rapporten har varit Karin Junehag Källman och ansvarig enhetschef Nina Lindqvist, båda vid Enheten för samordnat folkhälsoarbete.

Folkhälsomyndigheten

Karin Tegmark Wisell
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	6
Interna processer	6
Samråd och externt och samverkan internt	6
Uppföljning	7
Inledning	8
Folkhälsomyndighetens uppdrag och arbete.....	8
Stödstrukturen för det statliga folkhälsoarbetet	8
Den tidigare funktionshinderspolitiska strategin 2011–2016.....	9
Strategin för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2021–2031	10
Syfte	11
Metod.....	12
Uppdragets organisering	12
Uppdragets genomförande	12
Avgränsningar	13
Nulägesbeskrivning.....	14
Intern processer	14
Ledning och styrning	15
Öka kunskapen om funktionshinderspolitiken	15
Samråd och samverkan.....	15
Samordning av horisontella perspektiv inom myndigheten.....	17
Kartläggning av myndighetens arbete med funktionshindersperspektivet	17
Uppföljning	18
Enkätundersökningar	18
Psykisk hälsa.....	19
Spel om pengar	20
Intern kartläggning av myndighetens arbete med funktionshinderspolitiken genom enkät 2022	20
Komvux som särskild utbildning	21
Diskussion	22
Funktionshindersorganisationernas medskick	22

Prioriteringar i myndighetens arbete med funktionshinderspolitiken.....	22
Prioriteringar i interna processer	23
Prioriteringar inom samråd och samverkan	23
Prioriteringar i uppföljning av funktionshinderspolitiken.....	23
Referenser	24

Sammanfattning

Som ett led i Folkhälsomyndighetens arbete för att uppnå en god och jämlik hälsa för hela befolkningen, arbetar myndigheten med Strategin för systematisk uppföljning av funktionshindersstrategin 2021–2031. Inom ramen för genomförandet av strategin har myndigheten tagit fram en nulägesbeskrivning som ett utgångsläge för vårt fortsatta arbete.

Myndighetens arbete med genomförandet av strategin är organiserat i tre områden:

- interna processer
- samverkan och samråd, internt och externt
- uppföljning av hälsan hos personer med funktionsnedsättning.

Interna processer

Myndigheten för delaktighet (MFD) skickar årligen ut en enkät till de strategiska myndigheterna, om hur deras arbete fortgår utifrån funktionshinderpolitikens mål. Folkhälsomyndighetens enkätresultat för 2021 visar att vi har en tillgänglighetsanpassad webb, att diskriminerings- och arbetsmiljölagstiftningen samt att våra ombyggda lokaler är tillgänglighetsanpassade enligt dagens byggnormer och lagar.

Inom flera verksamhetsområden finns dock behov av fortsatt utveckling det gäller t.ex tillgänglighetsfrågor. Ett exempel är hur personer med funktionsnedsättning kan inkluderas i rekrytering och anpassningar i verksamheten för personer med funktionsnedsättning.

Samråd och externt och samverkan internt

Samråd med olika civilsamhällesorganisationer som företräder personer med funktionsnedsättning är en betydelsefull utgångspunkt i vårt arbete med att nå en god och jämlik hälsa i hela befolkningen.

Det finns olika nivåer av samverkan, till exempel information, samråd, dialog och partnerskap. Vi behöver utveckla och strukturera dialogen med funktionshindersorganisationer så att hela vår verksamhet omfattas i funktionshindersfrågor. På så sätt kan funktionshindersorganisationerna bli delaktiga i relevanta folkhälsofrågor i vår verksamhet. Samverkan med andra myndigheter med uppdrag inom i funktionshindersstrategin sker och utvecklas fortlöpande.

Vi behöver också utveckla den interna samverkan utifrån funktionshinderperspektivet med andra horisontella perspektiv som beskrivs i Folkhälsomyndighetens instruktion, till exempel jämställdhets- och hbtqi-frågor.

Uppföljning

Folkhälsomyndigheten är en kunskapsmyndighet som i många år har följt upp folkhälsa genom olika metoder, bland annat i den nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor (HLV) med data om befolkningens hälsa, livsvillkor och levnadsvanor. Vi följer hälsan hos personer med funktionsnedsättning i den årliga rapporten om folkhälsans utveckling och i HLV.

När det gäller strategin för 2021–2031 kommer vi ha ett stort fokus på uppföljning bland annat utifrån statistik och analys av dessa resultat. En utmaning är att det inte alltid finns tillförlitliga data om personer med funktionsnedsättnings hälsa och dess bestämningsfaktorer att tillgå, varför specialanpassade och resurskrävande uppföljningar behöver genomföras.

Inledning

Folkhälsomyndighetens uppdrag och arbete

Folkhälsopolitikens övergripande mål har ett tydligt fokus på god och jämlik hälsa, med målet att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation (1). Målet knyter an till det funktionshinderspolitiska målet som är att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionshinder i ett samhälle med mångfald som grund. Det funktionshinderspolitiska målet utgår från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och det ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas (2).

Folkhälsomyndigheten har i sin instruktion från regeringen direktiv om att fästa särskild vikt vid de grupper som löper störst risk för att drabbas av ohälsa (3). Vi ska också särskilt analysera utvecklingen av hälsan, hälsans bestämningsfaktorer och bestämningsfaktorernas fördelning efter diskrimineringsgrunderna kön, etnisk eller kulturell bakgrund, socioekonomisk tillhörighet, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, funktionsnedsättning och ålder.

Folkhälsomyndigheten ska ”i samverkan med berörda målgrupper, myndigheter och andra relevanta aktörer kontinuerligt följa upp hälsan i grupper i särskilt utsatta situationer”. Förordningen om särskilda insatser för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga (SFS 2017:462) ska beaktas i myndighetens arbete (4).

Utöver det funktionshindersstrategiska uppdraget påverkas arbetet av flera delar i myndighetens styrning. Främst handlar det om den ovan nämnda förordningen (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten (3), förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken (4) och regeringsuppdraget i Strategin för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031 (5). Enligt förordningen (2001:526) har vi ett ansvar för att beakta det funktionshinderspolitiska målet när vi utformar och bedriver verksamheten (4).

Regeringens nya strategi för funktionshinderspolitiken från 2021 har fokus på att systematiskt följa upp det nationella målet för funktionshinderspolitiken: ”att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionshinder i ett samhälle med mångfald som grund”. Med strategin vill regeringen tydliggöra att varje sektor i samhället behöver ta ansvar för sin del av funktionshinderspolitiken (5).

Stödstrukturen för det statliga folkhälsoarbetet

Riksdagen har beslutat om en tvärsektoriell folkhälsopolitik, vilket betyder att myndigheter med verksamhet som påverkar folkhälsan ska beakta folkhälsa i sitt arbete (1). Folkhälsomyndighetens ansvar är att samordna folkhälsoarbetet på den

statliga nivån. Genom det kan vi också bidra till att målen i Agenda 2030 uppnås, då folkhälsopolitiken till stor del överlappar agendan (6).

Folkhälsopolitikens mål är att skapa samhällsliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation (1). På uppdrag av regeringen har Folkhälsomyndigheten tagit fram en stödstruktur som anger innehållet i och formerna för det statliga folkhälsoarbetet (7). Stödstrukturen utgår från det folkhälsopolitiska ramverket som är antaget av riksdagen och innehåller åtta målområden. För varje målområde har vi i ett första steg identifierat de sektorer och myndigheter vars uppdrag och arbete bidrar till samhällsliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa samt pekat på vad som är fokus i arbetet för respektive målområde. Vidare har ett uppföljningssystem tagits fram med indikatorer för uppföljning. Funktionshinderspolitiken genomsyrar samtliga åtta målområden.

Figur 1. Folkhälsopolitikens åtta målområden

Stödstrukturen för det generella folkhälsoarbetet ska skapa möjligheter för systematiska och samordnade insatser på statlig nivå och stödja arbetet mot en god och jämlik hälsa på nationell, regional och lokal nivå. Vart och ett av de åtta målområdena består av ett antal fokusområden som har särskild betydelse för att kunna uppnå en god och jämlik hälsa.

Den tidigare funktionshinderspolitiska strategin 2011–2016

Under 2011–2016 hade Folkhälsomyndigheten ett särskilt uppdrag inom ramen för den funktionshinderpolitiska strategin (8). Uppdraget slutrapporterades i mars 2016. Vi arbetade med två deluppdrag att följa och rapportera om hälsan och dess bestämningsfaktorer hos personer med funktionsnedsättning, och att följa upp hälsofrämjande och förebyggande insatser nationellt, regionalt och lokalt.

De huvudsakliga slutsatserna för det första deluppdraget var att personer med funktionsnedsättning rapporterade sämre livsvillkor, sämre levnadsvanor och sämre hälsa jämfört med personer utan funktionsnedsättning. När det gäller det andra delmålet i uppdraget gjordes en enkätundersökning riktad till alla kommuner. Det framkom att drygt 50 procent av de svarande kommunerna inkluderade personer med funktionsnedsättning i planering av det ordinarie folkhälsoarbetet, och att 66

procent av kommunerna följde upp hälsoutvecklingen för personer med funktionsnedsättning i hög eller mycket hög grad.

Strategin för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2021–2031

Strategin för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken beslutades av regeringen i september 2021 och innebär att funktionshinderspolitiken ska följas upp av 28 strategiska myndigheter, med stöd av Myndigheten för delaktighet (MFD) (5). Syftet med strategin är att funktionshinderspolitiken regelbundet ska följas upp utifrån det nationella målet, och den ska även bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas.

Syfte

Syftet med den här nulägesbeskrivningen är att ge en bild av Folkhälsomyndighetens tidigare och pågående arbete som rör funktionshinderspolitiken, identifiera ett utgångsläge för vårt arbete och identifiera områden där vi kan göra mer. Nulägesbeskrivningen ska också vara ett utgångsläge i arbetet med att integrera funktionshinderspolitiken i hela verksamheten, genom att överblicka verksamhetens förutsättningar och visa vad som kan åtgärdas och prioriteras.

Detta är ett första steg mot ett strategiskt och långsiktigt arbete med funktionshinderspolitiken, inom ramen för Folkhälsomyndighetens uppdrag.

Metod

Uppdragets organisering

Utifrån regeringsuppdraget i strategin för funktionshinderspolitiken 2021–2031 har vi delat in myndighetens verksamhet i tre områden som alla har koppling till funktionshinderspolitiken:

- interna processer, till exempel rekrytering, tillgänglighetsanpassning och webben
- intern och extern samverkan, till exempel samverkan med funktionshindersorganisationer och andra myndigheter
- uppföljning av hälsa och levnadsvillkor bland personer med funktionsnedsättning.

Det finns även en myndighetsövergripande arbetsgrupp för arbetet att inkludera funktionshindersstrategin i vår breda verksamhet.

Uppdragets genomförande

Regeringsuppdraget kom till myndigheten under senare delen av 2021 (5). För att åstadkomma en bred förankring av arbetet med funktionshindersstrategin bildades en övergripande arbetsgrupp på myndigheten med utredare från flera sakområden. Enheten för samordnat folkhälsoarbete, fick uppdraget att hålla samman och projektleda myndighetens arbete. Arbetet är indelat i de tre delprojekt beskrivna ovan, med varsin delprojektledare.

För att beskriva vad som görs och har gjorts inom myndighetens utifrån funktionshinderspolitiken har arbetsgruppen kartlagt hela verksamheten genom en intern enkät med frågor om det fanns samverkan och uppföljning med koppling till området funktionshinder.

I deluppdraget uppföljning har arbetsgruppen gjort en fördjupning i myndighetens datainsamlingar där data om personer med funktionsnedsättning finns. Resultatet av fördjupningen ska bli ett underlag i arbetet med en kommande analysplan.

Inom deluppdraget interna processer har MFD:s årliga enkät som följer upp olika delar inom ramen för funktionshinderspolitiken använts och enkätens resultat har granskats om myndighetens svar har förändrats från år 2020 till 2021. Syftet med MFD:s enkät till strategiska myndigheter har varit att undersöka möjliga brister och behov av utvecklingsarbete (9).

I deluppdraget samråd och samverkan är delaktighet från funktionshindersorganisationerna mycket värdefullt. Arbetsgruppen har påbörjat att ha samråd med några av organisationerna och ska utforma en aktivitetsplan för de fortsatta samråden tillsammans med funktionshindersorganisationerna. Vi har även påbörjat samverkan inom området funktionshinder med de myndigheter som ingår i den av regeringen beslutade sektorn Hälsa, folkhälsa och social välfärd (5).

Avgränsningar

Nulägesbeskrivningen ska ge en uppfattning om myndighetens utgångsläge och utvecklingsbehov. Eventuella avgränsningar och prioriteringar görs inte här utan i de ordinarie processerna för verksamhetsplanering och vid behov i det löpande arbetet i verksamheten.

Nulägesbeskrivning

Nulägesbeskrivningen är indelad utifrån arbetets organisering i interna processer, samråd och samverkan samt uppföljning.

I funktionshindersstrategin betonar regeringen fyra principer som de strategiska myndigheternas arbete ska utgå ifrån: principen om universell utformning, åtgärdande av befintliga brister i verksamheten, kompletterande av individuellt stöd och motverkande av diskriminering (5).

I vårt fortsatta arbete med strategin är dessa delar i fokus. Indelningen i våra arbetsområden interna processer, samråd och samverkan samt uppföljning innebär att vi hanterar alla fyra principerna ovan. Vi behöver dock utveckla arbetet med principerna för att kunna integrera funktionshinderspolitiken på ett naturligt sätt i vår verksamhet.

Interna processer

Folkhälsomyndighetens ledning och styrning har bland annat målet att arbetet med funktionshinderspolitiken ska finnas med på ett naturligt sätt i de interna processerna.

Folkhälsomyndigheten har under flera år besvarat MFD:s årliga enkät om bland annat tillgänglighet, delaktighet, diskriminering och andra funktionshindersaspekter. MFD poängsätter enkätsvaren och jämför med tidigare år, och kan upptäcka en viss förändring i delar av myndighetens arbete med funktionshinderområdet. Resultatet beskriver dock inte något om kvaliteten på arbetet eller vilken riktning som myndigheten har i arbetet med funktionshinderspolitiken.

Resultaten av enkäten för 2021 visade att Folkhälsomyndigheten har god kännedom om FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Vi arbetar systematiskt med att göra lokaler, verksamhet och information mer tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. För att utveckla och förbättra de interna processerna behöver vi dock arbeta vidare med till exempel webbtillgänglighet och tillgänglighetsanpassning av lokaler.

Vi behöver utveckla och tillgänglighetsanpassa HR-arbetet, med fokus på rekrytering och praktik, för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ges möjlighet att bli delaktiga i myndighetens verksamhet. MFD:s enkätundersökning visar att rekryteringsprocessen i högre grad behöver ge personer med funktionsnedsättning lika möjligheter som andra att konkurrera om lediga tjänster inom myndigheten.

Enkätresultatet för 2021 har följts upp med djupintervjuer för medarbetare med särskilda funktioner inom Avdelningen för verksamhetsstöd. Syftet har varit att undersöka vilka utmaningar och utvecklingsområden som finns inom ramen för myndighetens interna processer.

Under hösten 2022 ska en arbetsgrupp tillsättas, med syftet att prioritera bland arbetsområden som har behov av att följas upp metodiskt och systematiskt. Utmaningarna är hur hela myndigheten ska arbeta med de interna processerna och hur det ska prioriteras bland dem eftersom det behövs samsyn, samverkan och förankring i alla delar av organisationen och på ledningsnivå. För att nå framgång i arbetet krävs utbildnings-, informations- och kommunikationsinsatser. Dessutom behöver vi arbeta med dessa frågor både på kort och lång sikt.

Strategiarbetets mål för de interna processerna under året är utveckla en plan för ökad systematisk uppföljning av dessa processer, till exempel hur HR arbetar med att inkludera personer med funktionsnedsättning, vilket eller vilka stöd finns (metoder, verktyg och system) och hur det fungerar med till exempel tillgänglighet, arbetsmiljö, e-tjänster, kommunikation och webb, ljud och bild, kompetensutveckling, diskrimineringsfrågor och lokaler.

I arbetet med interna processer behövs prioriteringar bland möjliga utvecklingsområden, dessa utvecklingsområden behöver förtydligas och innefatta vad prioriteringarna innebär för myndigheten.

Ledning och styrning

För att integrera funktionshinderspolitiken i vårt arbete behöver perspektivet vara förankrat i de ordinarie processerna för styrning och ledning. Högsta ledningen behöver tydliggöra verksamhetens riktning och vara delaktig i arbetet med funktionshinderspolitiken, om det ska lyckas att integrera i hela linjeorganisationen. En sådan integrering finns till viss del på Folkhälsomyndigheten, men kan utvecklas.

Vår generaldirektör är delaktig i det nätverk för generaldirektörer som MFD anordnar ett par gånger per år.

Om myndighetens verksamhetsområden ska kunna kopplas till funktionshinderspolitiken löpande, måste de integreras i verksamheten. Alla enheter och avdelningar bör fundera över vilka frågor som kan vara aktuella.

Öka kunskapen om funktionshinderspolitiken

MDF har tagit fram en webbutbildning om funktionshinderspolitiken. Den kommer att publiceras på intranätet och medarbetarna uppmuntras att genomföra den, för att öka sina kunskaper inom området. Det skulle också kunna gå att mäta hur väl webbutbildningen har nått till medarbetarna.

Samråd och samverkan

Syftet med samråd och samverkan i arbetet med funktionshindersstrategin är att funktionshindersorganisationerna ska kunna vara delaktiga i verksamhetsfrågor med koppling till funktionshinderspolitiken, och på så sätt kunna bidra till förbättrade beslutsunderlag.

Under förra strategiperioden hade Folkhälsomyndigheten kontinuerliga samråd med funktionshindersorganisationerna men har sedan varit vilande fram till våren 2022. I vissa sakfrågor har vi dock haft löpande dialog med funktionshindersorganisationerna.

Med den nya funktionshinderspolitiska strategin har det stor betydelse att utveckla delaktighet för funktionshindersorganisationer i myndighetens verksamhet genom regelbundna samråd. Vi behöver därför skapa former och innehåll för samråden utifrån de olika sakområden som är vårt ansvar. Under våren 2022 hade vi ett första samråd med funktionshindersrörelsen, med utgångspunkt i myndighetens arbete i den nya strategin. Då diskuterades även formerna och innehållet för kommande samråd.

Funktionshindersorganisationerna föreslog även några ämnen för samråd inom folkhälsoområdet, exempelvis att alla personer med en funktionsnedsättning inte har samma möjlighet till delaktighet inom olika samhällsområden, bland annat på grund av bristande transportmöjligheter till exempelvis sportevenemang och konserter. Flickor och kvinnor med en funktionsnedsättning beskrevs vara särskilt utsatta, enligt organisationernas egna enkätundersökningar. Inom området jämlik hälsa betonar Funktionsrätt Sverige att fler personer med funktionsnedsättning skattar sin hälsa som dålig i jämförelse med övrig befolkning, kvinnor med funktionsnedsättning skattar sin hälsa som god i lägre grad än män med funktionsnedsättning (10). Organisationerna lyfte även fram tillgången till fritidshjälpmedel och andra hjälpmedel, då de underlättar för personer med funktionsnedsättning att vara delaktiga i olika fritidssammanhang. Vidare tog de upp att det är olika aktörer som står för olika hjälpmedel, och att det finns begränsningar som gör att de endast är kopplade till skola, arbete eller fritid.

- Organisationerna betonade några behov som kan vara relevanta i Folkhälsomyndighetens utveckling av arbetet med funktionshinderspolitiken:
- Följ i högre grad upp hälsan hos personer med intellektuell funktionsnedsättning för att öka kunskapen om gruppens situation.
- Se till att resultaten från uppföljningen leder till lämpliga åtgärder.
- Lägg ökat fokus på folkhälsans preventiva arbete för personer med funktionshinder. Funktionshindersorganisationerna menade att fokus behöver flyttas från reaktivt till preventivt arbete.
- Det behövs mer kunskap om reproduktiva och sexuella rättigheter, hot och våld i relationer avseende personer med funktionshinder.
- Synliggör möjligheten till aktiv fritid och tillgång till hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning, med syftet att fritiden ska vara jämlik för alla.
- Belys situationen när det gäller riskbruk/missbruk av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel (ANDTS) bland personer med funktionsnedsättning.
- Synliggör hälsoproblem såsom nedsatt tandhälsa på grund av medicinering och matrelaterade problem bland personer med funktionshinder.

Vi samråder även med MFD och de myndigheter som ingår i sektorn för hälsa, folkhälsa och social omsorg: Socialstyrelsen, Försäkringskassan och Inspektionen för vård och omsorg (5). I juni 2022 genomförde MFD samråd med sektorsmyndigheterna och funktionshindersorganisationer om frågor som rör de olika myndigheternas verksamheter och funktionshindersorganisationernas behov. Organisationerna efterfrågade då uppföljning av hälsan hos personer med funktionsnedsättning.

Samordning av horisontella perspektiv inom myndigheten

I Folkhälsomyndighetens instruktion står att vi ska fästa särskild vikt vid de grupper som löper störst risk att drabbas av ohälsa (3). Vidare ska vi inom vårt verksamhetsområde främja jämställdhet samt ha ett samlat ansvar för att främja lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Vidare ska vi analysera utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer och hur dessa fördelas efter kön, etnisk eller kulturell bakgrund, socioekonomisk tillhörighet, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, funktionsnedsättning och ålder.

Arbetet med att inkludera dessa horisontella delar i verksamheten pågår och vi strävar efter att samordna arbetet. Utgångspunkterna är liknande i flera delar av dessa uppdrag, och exempelvis funktionshinderspolitiken, hbtqi-frågor, jämställdhet och miljömässigt hållbarhetsarbete är tvärssektoriella uppdrag. Vi har funktioner för att koordinera arbetet med jämställdhet, hbtqi-frågor, miljöledning, klimatanpassning, funktionshinder och även nationella minoriteter. Tvärssektoriella uppdrag samordnas redan i viss utsträckning, och samordning ingår exempelvis när vi inför och följer upp verksamhetsplaneringen och i tertiäluppföljningar.

Kartläggning av myndighetens arbete med funktionshindersperspektivet

Som en del av nulägesbeskrivningen inventerades i april 2022 hela myndighetens arbete utifrån frågor om samverkan och uppföljning inom ramen för funktionshinderspolitiken. Folkhälsomyndighetens 36 enheter fick en enkät om hur funktionshindersperspektivet hade beaktats när det gällde samverkan och uppföljning (se avsnittet Uppföljning nedan). Indelningen syftade till att följa delar av den organisatoriska struktur som vi har skapat för uppdragets genomförande.

Flera enheter uppgav att de arbetar på olika sätt med samverkan, datainsamlingar och publikationer kopplat till funktionshindersperspektivet. Kartläggningens resultat är ett utgångsläge för enheterna i arbetet med att göra funktionshindersfrågorna mera synliga i myndighetens arbete.

I enkäten efterfrågades bland annat vad Folkhälsomyndighetens framtida övergripande samråd med funktionshindersorganisationer skulle kunna innehålla utifrån ett folkhälsoperspektiv. En annan fråga var om det fanns några kunskapsområden som sakenheterna skulle vilja ha en dialog om med organisationerna.

Uppföljning

Folkhälsomyndigheten är en kunskapsmyndighet och i många år har vi följt upp utvecklingen inom våra verksamhetsområden med olika metoder. Den kanske mest etablerade undersökningen är nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor (HLV) som är en undersökning av befolkningens hälsa och redovisas i livsvillkor, levnadsvanor och hälsa (11).

Inom ramen för strategin för 2021–2031 ska vi beskriva datainsamlingar, statistik och analys av resultat eftersom det ger aktuell kunskap. I vår kartläggning myndighetens uppföljningar har fokus varit att redovisa de datainsamlingar som rör funktionsnedsättning.

Resultatet av vilka datainsamlingar som finns är klart under våren 2022.

Resterande tid av 2022 ska resultatet analyseras inför arbetet med att ta fram en analysplan under 2023. Nulägesbeskrivningen kommer också att vara ett utgångsläge för analysplanen. Vid analysen ska vi identifiera vad som saknas i uppföljningen av funktionshinderspolitiken.

Enkätundersökningar

Den nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor (HLV) startade 2004 och har sedan dess omfattat ett antal frågor om funktionsnedsättning (11). Frågorna rör långvarig sjukdom och syn-, hörsel- och rörelseförmåga, och ställs för att vi ska kunna följa upp hälsan och dess bestämningsfaktorer bland personer med funktionsnedsättning. Resultaten finns redovisade efter till exempel sysselsättning, utbildningsnivå och födelseland på webbplatsen.

Frågor om neuropsykiatrisk och intellektuell funktionsnedsättning prövades i 2016 års omgång av HLV. Syftet var att ta reda på om det går att nå grupper med dessa specifika typer av funktionsnedsättning via en enkät till ett slumpmässigt urval av befolkningen. Slutsatsen blev att den metod som används för att samla in data till HLV inte fungerar för att inhämta information om hälsan och dess bestämningsfaktorer bland personer med neuropsykiatrisk eller intellektuell funktionsnedsättning. För att nå dessa grupper behövs andra datainsamlingsmetoder.

European Health Interview Survey (EHIS) är EU:s gemensamma hälsoundersökning (12). Den organiseras av Eurostat och är obligatorisk för samtliga medlemsländer. Sverige har deltagit i de två senaste omgångarna, 2014 och 2019. Undersökningen ska fortsättningsvis genomföras vart sjätte år, så nästa gång är 2025. Enkätformuläret innehåller flera frågor om funktionsnedsättning.

Miljöhälsoenkäten är en urvalsundersökning som Folkhälsomyndigheten genomför vart fjärde år, varannan gång riktad till vuxna, varannan gång till barn (formellt barnens vårdnadshavare) (13). Via Miljöhälsoenkäten följer vi utvecklingen av exponering för, och upplevda besvär av, miljöfaktorer såsom inomhusmiljö, luftföroreningar, buller och solljus.

År 2019 riktades enkäten till barn och vårdnadshavarna fick ange om barnet har en långvarig sjukdom, funktionsnedsättning eller annat långvarigt hälsoproblem. Miljöhälso rapport 2021 innehåller analyser av svaren, och svaret ”ja” har använts för att definiera gruppen barn med funktionsnedsättning (14).

Miljöhälsoenkäten 2023 ska riktas till vuxna och det finns planer på att för första gången ha med frågor om funktionsnedsättning även för vuxna (13). Hur resultaten ska redovisas är ännu inte beslutat.

Skolbarns hälsovanor är en internationell enkätundersökning som genomförs vart fjärde år i ett femtiotal länder i samarbete med WHO (15). Undersökningen riktas till 11-, 13- och 15-åringar, som fyller i enkäten under lektionstid. Datainsamlingen för den senaste omgången, Skolbarns hälsovanor 2021/2022, avslutades i maj 2022.

Frågeformuläret innehåller ett stort antal frågor om livsvillkor, skola, sociala relationer, levnadsvanor, ANDT, hälsa och annat. Tre av frågorna rör funktionsnedsättning och långvariga sjukdomar.

Urvalet i Skolbarns hälsovanor utökades kraftigt i omgången 2021/2022 (från drygt 10 000 elever till 95 000 elever), och därmed kommer det att finnas mycket goda möjligheter att redovisa resultaten uppdelade på barn med respektive utan funktionsnedsättning.

Psykisk hälsa

Inom regeringsuppdraget Kartläggning av ungas upplevda psykiska hälsa genomförs under 2022 fokusgruppsintervjuer med unga i åldern 15–25 år med funktionsnedsättning (16). Syftet är att få kunskap om hur unga uppfattar sin psykiska hälsa, både välbefinnande och olika typer av psykisk ohälsa, samt se vilka faktorer de uppfattar som främjande och förebyggande och vilket stöd de önskar. Den konsult som genomför fokusgruppsundersökningen kommer att samverka med Funktionsrätt Sverige för att rekrytera de unga.

Inom samma regeringsuppdrag tog Folkhälsomyndigheten och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) fram en enkät om ungas psykiska hälsa (16). Syftet var att ge en bred grupp ungas möjlighet att beskriva sin syn på psykisk hälsa, och en av frågorna rör funktionsnedsättning. MUCF ansvarade för utskick och insamling av enkätsvar. Totalt 500 unga besvarade enkäten och analysarbetet påbörjades våren 2022.

Folkhälsomyndigheten ansvarar också för studien Mobbning och psykisk hälsa – barn med funktionsnedsättningar, som är ett samverkansprojekt med forskare från Linköpings universitet och Jönköping University. Samverkansprojektet, som initierades 2019 och kommer att avslutas 2023, syftar till att fördjupa kunskapen om mobbning genom att beskriva och analysera mobbning bland barn i både ett historiskt perspektiv och ett nutidsperspektiv, med särskilt fokus på psykisk ohälsa och barn med funktionsnedsättningar. Studien är en kartläggande litteraturöversikt

över internationell forskningslitteratur som tar upp begreppet mobbning, med fokus på barn med funktionsnedsättningar i relation till mobbning.

MUCF gör en nationell ungdomsenkät vart tredje år sedan 2004, senast våren 2021 (17). I undersökningen redovisar MUCF resultat för unga i åldern 16–25 år med en funktionsnedsättning. Unga med funktionsnedsättning är här personer som själva identifierat att de har någon funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom som innebär svårigheter i vardagen. Resultaten ger tydliga indikationer på att unga med funktionsnedsättning har en svårare situation och sämre ekonomiska levnadsvillkor jämfört med övriga unga. MUCF lyfter i den tematiska rapporten ”Ung idag” från 2022 behovet av ökad kunskap om verksamma insatser för de unga med funktionsnedsättning eller psykisk ohälsa som varken arbetar eller studerar (18).

MFD har inom ramen för regeringsuppdraget om nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention redovisat en individuell analys av området psykisk hälsa och suicidprevention utifrån funktionsnedsättning, med fokus främst på neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Rapporten är framtagen och analysen kommer att ingå i en större samlad analys från samtliga 28 myndigheter.

Spel om pengar

Folkhälsomyndigheten genomförde hösten 2021 en enkätundersökning om spel om pengar bland unga och vårdnadshavare (19). Syftet var att öka kunskapen om spelande och sambanden mellan spel om pengar, familjeförhållanden, livsvillkor och hälsa. Enkäten skickades till 10 000 unga i åldern 16–19 år och 10 000 vårdnadshavare med barn i samma ålder. Av dessa hörde 5 000 unga och 5 000 vårdnadshavare till samma familj. Ungdomarna fick ange om de hade någon funktionsnedsättning och i så fall vilken typ. På så sätt kan variabeln funktionsnedsättning sättas i relation till bland annat hälsa, ANTS-vanor, skoltrivsel och förhållandet till vårdnadshavarna. Resultaten om unga med funktionsnedsättning kommer att presenteras under 2022.

Vi har vidare låtit forskare vid Karolinska Institutet genomföra en kvalitativ studie med syfte att undersöka mekanismer som påverkar spel om pengar hos vuxna med adhd, och vilka negativa konsekvenser vuxna med adhd upplever av sitt spelande. Resultat från studien kommer att presenteras i ett webinarium vid årsskiftet 2022/2023.

Intern kartläggning av myndighetens arbete med funktionshinderspolitiken genom enkät 2022

Nulägesbeskrivningen av Folkhälsomyndighetens arbete utifrån ett funktionshindersperspektiv har fokus på att identifiera hur verksamheten bidrar och vad som saknas i arbetet mot målet för funktionshinderspolitiken, inom ramen för våra förutsättningar.

Som en del av nulägesbeskrivningen inventerades hela myndighetens arbete utifrån frågor om samverkan och uppföljning inom ramen för funktionshinderspolitiken i

april 2022. En frågeställning i enkäten handlade om uppföljning, om huruvida enheterna sedan 2016 hade avslutat någon uppföljning om levnadsvillkor och hälsa för personer med funktionsnedsättning, om de arbetade med en sådan eller om de planerade att göra en inom fyra år. Det kan vara kunskapsunderlag, datainsamlingar eller metodutveckling. Enkätsvaren har utgjort ett centralt underlag till det här avsnittet om uppföljning.

Komvux som särskild utbildning

Folkhälsomyndigheten har påbörjat arbetet med att tillsammans med MFD undersöka hälsan hos elever inom utbildningsformen ”Komvux som särskild utbildning”, som riktar sig till personer med intellektuell funktionsnedsättning. Undersökningen ska enligt förslaget ingå i en rapport om komvuxelevers hälsa och förutsättningar för hälsa, inom ramen för en fördjupad analys av stödstrukturen för folkhälsopolitiken.

Diskussion

Regeringen har beslutat att ett antal strategiska myndigheter har särskilda uppdrag att följa upp det nationella målet för funktionshinderspolitiken utifrån fyra områden: principen om universell utformning, befintliga brister i tillgängligheten, individuella stöd och lösningar för individens självständighet samt att förebygga och motverka diskriminering. Folkhälsomyndigheten är en av dessa myndigheter.

Funktionshindersorganisationernas medskick

Funktionshindersorganisationerna påtalar att Folkhälsomyndigheten behöver utveckla uppföljningen och resultaten från uppföljningar så det inte endast blir en probleminventering utan att fokus ligger på åtgärder. De menar att uppföljningen även behöver omfatta levnadsvanor och livsvillkor hos personer med funktionsnedsättning, bland annat fritid, reproduktiva och sexuella rättigheter samt hot och våld i relationer. Syftet är att öka kunskapen om gruppens situation och se vilka åtgärder som kan vara aktuella inom ramen för funktionshinderspolitiken.

Det finns ett särskilt behov av mer kunskap om hälsan hos personer med intellektuell funktionsnedsättning, eftersom frågorna i våra befintliga enkätundersökningar inte omfattar personer med kognitiv eller intellektuell funktionsnedsättning och/eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

Funktionshindersorganisationerna betonar att det preventiva och hälsofrämjande arbetet behöver utvecklas och då även inkludera perspektivet funktionshinder.

Prioriteringar i myndighetens arbete med funktionshinderspolitiken

Folkhälsomyndigheten har sedan flera år i uppdrag att integrera funktionshinderspolitiken i all sin verksamhet. Det innebär att perspektivet ska införlivas i allt beslutsfattande, på alla nivåer i organisationen och i alla steg i processerna.

Vår myndighet är en kunskapsmyndighet, och för att utveckla kunskap utifrån ett funktionshinderperspektiv behöver våra arbetssätt och processer kartläggas för att se var det behövs justeringar för att verksamheten ska kunna stödja det funktionshinderspolitiska arbetet på ett optimalt sätt. Integrering av funktionshinderspolitiken är inlagt i våra styrdokument och information om myndighetens arbete med funktionshinderspolitiken finns på våra interna webbsidor.

Myndigheten behöver gemensamma prioriteringar och samsyn i hur vi ska kunna bidra till goda resultat inom ramen för den nya funktionshindersstrategin. För att kunna göra det krävs ett helhetsperspektiv på vårt arbete med funktionshinderspolitiken.

Prioriteringar i interna processer

Nulägesbeskrivningen har visat att arbetet inom en rad områden behöver utvecklas. Detta arbete behöver vägas mot övrigt utvecklingsarbete i de interna processerna, och prioriteringar kommer därför att göras under hösten och i samband med verksamhetsplanering.

Om möjligt vore det bra att hitta en gemensam struktur för arbetet med myndighetens tvärssektoriella politikområden. Utformning av inriktningsdokument och arbetsplaner har påbörjats, men det behövs en samlad uppföljning av hur dokumenten används.

Vi strävar efter att införliva funktionshindersperspektivet i alla verksamhetsdelar genom bland annat aktuell information på vår interna webbsida. För närvarande utvecklas informationen om funktionshindersarbetet på webbsidorna, både internt och externt. En utveckling av webbsidorna har också stor relevans för omvärldsbevakningen, både vad som är aktuellt externt och vad som är i fokus internt.

Prioriteringar inom samråd och samverkan

Funktionshinderspolitiken relaterar till flera olika politikområden i ramverket för folkhälsopolitiken och även i målen för Agenda 2030. Samverkan och dialog mellan politikområden skulle kunna leda till bättre förutsättningar för en jämlik hälsa för personer med funktionsnedsättning, utifrån alla målområden i stödstrukturen.

Folkhälsomyndigheten behöver samverka och samråda med funktionshindersorganisationer i högre utsträckning än i dag, och att dialogen omfattar hela verksamheten. På så sätt kan funktionshindersrörelsen bli delaktig i kunskapsutveckling och beslut. Vår interna kartläggning av arbetet med funktionshinderspolitiken under våren 2022 visade dock att få enheter samverkar med funktionshindersorganisationer inom ramen för sina uppdrag, även att den interna samverkan behöver bli bättre.

Vidare behöver våra tvärssektoriella uppdrag samordnas för att det ska vara möjligt med gemensamma ansatser inom dem med syftet att effektivisera.

Prioriteringar i uppföljning av funktionshinderspolitiken

Folkhälsomyndigheten fortsätter att utveckla metoder och data för att kunna följa hälsan hos personer med funktionsnedsättning. Ibland ingår det att samverka med andra myndigheter, och samråd med funktionshindersorganisationer är prioriterat inom ramen för arbetet med att utveckla metoder och data för denna uppföljning. Våra uppföljningar av hälsa och levnadsvillkor bland personer med funktionsnedsättning bör riktas in på väldefinierade grupper med funktionsnedsättning. Rörelsens sakkunskap är ett värdefullt stöd i det arbetet.

Referenser

1. Regeringens proposition 2017/18:249. God och jämlik hälsa - en utvecklad folkhälsopolitik Stockholm: Regeringen. [citerad 11 okt.2022]. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2018/04/prop.-201718249/>.
2. Regeringens proposition 2016/17:188. Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken. Stockholm: Regeringen. [citerad 11 okt. 2022]. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2017/05/prop.-201617188/>.
3. Socialdepartementet. Förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten. Stockholm; 2021. [citerad 11 okt. 2022]. Hämtad från: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2021248-med-instruktion-for_sfs-2021-248.
4. Socialdepartementet. Förordning (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken. Stockholm; 2001. [citerad 12 okt. 2022]. Hämtad från: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2001526-om-de-statliga_sfs-2001-526.
5. Socialdepartementet. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031. Stockholm: Regeringskansliet; 2021. [citerad 11 okt. 2022]. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2021/09/informationsmaterial-strategi-for-systematisk-uppfoljning-av-funktionshinderspolitiken-under-20212031/>.
6. Regeringskansliet. Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling. [citerad 11 okt.]. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/17-globala-mal-for-hallbar-utveckling/>.
7. Folkhälsomyndigheten. På väg mot en god och jämlik hälsa – Stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet. Stockholm: Folkhälsomyndigheten; 2020. [citerad 11 okt. 2022]. Hämtad från: [olkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/p/pa-vag-mot-en-god-och-jamlik-halsa--stodstruktur-for-det-statliga-folkhalsoarbetet/](https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/p/pa-vag-mot-en-god-och-jamlik-halsa--stodstruktur-for-det-statliga-folkhalsoarbetet/).
8. Socialdepartementet. En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011– 2016. Stockholm: Regeringskansliet; 2011. [citerad 11 okt. 2022]. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/49bbd3/contentassets/1485f931d7b842c18fd670cb3715b0f5/en-strategi-for-genomforande-av-funktionshinderspolitiken-2011-2016>.
9. delaktighet Mf. Resultat från uppföljningen av myndigheter. Hämtad från: <https://www.mfd.se/resultat-och-uppfoljning/uppfoljning-av-myndigheter-kommuner-och-regioner/resultat-fran-uppfoljningen-av-myndigheter-2021/>.
10. Sverige F. Jämlik hälsa och vård efter behov. [citerad 12 okt. 2022]. Hämtad från: <https://funktionsratt.se/funktionsratt-ratten-att-fungera-i-samhallet-pa-lika-villkor/jamlik-halsa/>.
11. Folkhälsomyndigheten. Nationella folkhälsoenkäten – Hälsa på lika villkor. [citerad 12 okt.2022]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/om-vara-datainsamlingar/nationella-folkhalsoenkaten/>.
12. Folkhälsomyndigheten. European Health Interview Survey (EHIS). Folkhälsomyndigheten; [citerad 12 okt.2022]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/om-vara-datainsamlingar/european-health-interview-survey-ehis/>.
13. Folkhälsomyndigheten. Miljöhälsoenkäten. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/om-vara-datainsamlingar/miljohalsoenkaten/>.
14. Folkhälsomyndigheten. Miljöhälso rapport 2021 – Barns miljörelaterade hälsa. Stockholm: Folkhälsomyndigheten; 2021. [citerad 12 okt. 2022]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/m/miljohalsorapport-2021/?pub=88328#88425>.

15. Folkhälsomyndigheten. Skolbarns hälsovanor. [citerad 12 okt. 2022]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/om-vara-datainsamlingar/skolbarns-halsovanor/>.
16. Socialdepartementet. Uppdrag att genomföra en kartläggning av ungdomars upplevda psykiska hälsa och ohälsa. Regeringsbeslut S2021/01354. Stockholm: Regeringskansliet; 2021. [citerad 12 okt.2022]. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2021/02/uppdrag-att-genomfora-en-kartlaggning-av-ungdomars-upplevda-psykiska-halsa-och-ohalsa/>.
17. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten. [citerad 12 okt.2022]. Hämtad från: <https://www.mucf.se/uppdrag/nationella-ungdomsenkaten>.
18. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Goda levnadsvillkor för många, men inte för alla. Ung idag 2021. Växjö; 2021. Hämtad från: <https://www.mucf.se/publikationer/rapportserier/ung-idag>.
19. Folkhälsomyndigheten. Undersökning om spel om pengar bland unga och föräldrar (USUF). [citerad 12 okt.2022]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/vad-vi-gor-inom-andts/spel/undersokning-om-spel-om-pengar-2021/>.

Folkhälsopolitikens övergripande mål har ett tydligt fokus på god och jämlik hälsa, med målet att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Målet ligger nära det funktionshinderspolitiska målet att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionshinder i ett samhälle med mångfald som grund.

Den här rapporten innehåller en nulägesbeskrivning av Folkhälsomyndighetens utgångsläge i arbetet med Strategin för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2021-2031. Syftet med rapporten är att beskriva det arbete som har genomförts sedan den tidigare funktionshinderspolitiska strategin 2011–2016 samt identifiera pågående arbete och möjliga utvecklingsområden för vår myndighet.

Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet som arbetar för en bättre folkhälsa. Det gör myndigheten genom att utveckla och stödja samhällets arbete med att främja hälsa, förebygga ohälsa och skydda mot hälsorhot. Vår vision är en folkhälsa som stärker samhällets utveckling

Folkhälsomyndigheten

Solna Nobels väg 18, 171 82 Solna. Östersund Campusvägen 20. Box 505, 831 26 Östersund.

www.folkhalsomyndigheten.se